

2004

DE STERRENKAART VAN JEROEN BODEWITS

(‘There Are Other Worlds, They Have Not Told You Of’)

Bladerend door *De sterren van de Laanzichtstraat*, onder twinkelende kerstverlichting en met een glas rode port binnen handbereik, besepte ik dat mijn huislijke atmosfeer nog één element miste: een gepaste soundtrack. Uit mijn platencollectie trok ik *Lanquidity* (1978) van Sun Ra. Reeds bij de eerste tonen van ‘Twin Stars Of Thence’ wist ik dat ik de juiste sterrenkaart had gevonden. Ook de andere titels, ‘Where Pathways Meet’, ‘There Are Other Worlds’ en ‘That’s How I Feel’ leken een treffende samenvatting van *De sterren van de Laanzichtstraat*. Een kunstproject in de openbare ruimte van Crooswijk en een hoofdstuk uit de kunstgeschiedenis gleden geleidelijk in elkaar.

De ‘space jazz’ van Sun Ra (1914-1993) was het eerste en wellicht meest geniale antwoord op het monoculturele, door blanke superioriteit gedomineerde kunstdiscours van de 20ste eeuw. In zijn speurtocht naar culturele identiteit en artistieke vooruitgang, stelde de zwarte musicus, componist en filosoof Sun Ra in de jaren vijftig vast, dat alle artistieke criteria, concepten en vrijplaatsen reeds waren bezet en geen plaats boden aan het talent en de creativiteit van een nieuwe, interculturele generatie kunstenaars. Voor die generatie ontwierp hij een ‘contrapublieke ruimte’, niet zozeer gefundeerd in traditie en geschiedenis, maar vooral in mogelijkheid en toekomst. De ruimte – ‘outer space’ – werd zijn ijkpunt. Vanaf dat moment gaf hij de planeet Saturnus op als zijn geboorteplaats, weigerde hij nog langer in termen van blank en zwart te praten, noemde hij zijn begeleidingsband de *Arkestra*, en nam hij het perspectief van het buitenaardse wezen in. De ruimte was immers nog niet gekoloniseerd en vanuit dat perspectief kon hij de spanningen en tegenstellingen op planeet Aarde op een heldere wijze analyseren. Bovendien bood diezelfde ruimte hoop: op een andere, betere wereld en op een nieuwe vormen van kunst. Sun Ra was niet de enige visionair.

In oktober 1957 lanceerden de Russen de ‘Sputnik’, de eerste met succes in de ruimte geschoten satelliet. ‘The Race For Space’ kwam op gang en veroorzaakte een golf van beroering in de Verenigde Staten. Velen ervoeren dit Russische succes als een vernedering en maanden hun politieke leiders enorme budgetten in de ruimtewedloop te investeren: Amerika mocht toch niet achterblijven! Anderen, vooral zwarte kunstenaars, reageerden euforisch. Het openen van de ruimte bood een nieuw perspectief op oude problemen, die samenhangen met culturele identiteit, racisme en segregatie. De beroemde jazzmusicus Duke Ellington schreef een optimistisch pamflet, getiteld *The Race For Space* (1957). De achterstand van de Amerikanen op technologisch gebied, beweerde hij, werd veroorzaakt door een ‘tekort aan creativiteit’. Door grote groepen mensen, op basis van raciale vooroordelen, uit te sluiten van volwaardige deelname aan de samenleving, was er een nijpend creativiteitstekort ontstaan in kunst en wetenschap. Daarom diende er een nieuwe kunst te komen, een nieuw geluid, waarin broederschap, respect en menselijke vrijheid de toon zouden zetten.

Spreekbuizen als Duke Ellington en Sun Ra kregen ook steun van een internationaal gezelschap van dichters, kunstenaars en rebellen, die zich de 'Beatniks' noemden. Met die eretitel herdacht ook de 'Beat Generation' de vlucht van de Sputnik. "*Wauw, Sun Ra! De grootmeester van ruimte & tijd*", schreef John Sinclair euforisch. "*Luister ernaar en je weet dat je zoiets nooit eerder hebt gehoord. Het komt uit de ruimte, maar zijn geluid is het meest werkelijke dat je ooit op deze planeet zult aantreffen*". De ruimte werd het domein voor interculturele kunst bij uitstek. Die filosofie raakte in een stroomversnelling, toen kort daarop Joeri Gagarin de eerste bemande vlucht in de ruimte met succes afrondde. Douglas 'Jocko' Henderson was in 1961 de eerste zwarte deejay die vanuit Harlem een eigen radioprogramma kreeg, waarin hij R&B en andere nieuwe dansmuziek ten gehore bracht. Tot die tijd was de radio het exclusieve domein van blanke deejays. Hij doopte zich tot 'The Ace From Outer Space' en mobiliseerde zijn zwarte luisteraars in een eerbetoon aan Joeri Gagarin. Zijn gelukstelegram aan de Russische kosmonaut prijkt nog altijd in het museum van de Sovjet Strijdkrachten aan het Kremlin in Moskou. "*Congratulations. Now it's not so lonely up here anymore!*", schreef hij aan Gagarin, waarmee hij wilde aantonen dat de ruimtevaart de nieuwe kunst een fikse steun in de rug had gegeven. Achteraf staan we versteld van de radicaliteit van deze opvattingen: het telegram werd immers verstuurd op het dieptepunt van de Koude Oorlog.

Sindsdien is dit futurisme een niet meer weg te denken facet van onze mondiale kunst en cultuurgeschiedenis. Hoogtepunten in dit genre zijn George Clinton en zijn band Funkadelic, maar ook Earth, Wind & Fire liet zich door de ruimte inspireren. Op Jamaica stuwde Lee 'scratch' Perry zijn befaamde reggaestudio 'The Black Ark' naar de stratosfeer. Ook de hiphopcultuur is doordrongen van deze intergalactische denkbeelden, denk aan Kool Keith, de Wu-Tang Clan en DJ Spooky. In techno gelden Cybotron, Model 500 en 4 Hero als voorbeelden. De beeldende kunst is niet achter gebleven en heeft met kunstenaars als Fatimah Tuggar, Keith Piper, Kodwo Eshun en Rammellzee nieuwe sterrenkaarten gecreëerd, die als kompas kunnen dienen in een op drift geraakt kunstdiscours. Wellicht onbedoeld heeft ook Jeroen Bodewits, met *De sterren van de Laanzichtstraat*, de ruimte gebruikt om een interculturele dialoog te openen tussen verschillende werelden, mentaliteiten en ideeën.

De tweede helft van de vorige eeuw heeft immers bewezen, dat de ruimte een intrigerend discours heeft geïnspireerd, geschikt om de impasses van de multiculturele samenleving te doorbreken. Het overspannen debat over cultuurbereik en over de wijze waarop kunst in een multiculturele samenleving gestalte moet krijgen, wordt in *De sterren van de Laanzichtstraat* op een verbluffend speelse wijze gepareerd. Bodewits' sterrenkaart heeft geen theorie, concept of kunstdebat nodig om het nieuwe interculturele Crooswijk aan de wereld te presenteren. Want in de sterren lezen we wat Sun Ra al zag: '*There Are Other Worlds (They Have Not Told You Of)*'.